

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. Mgr Tomasza Sztajerwalda zatytułowana „System rodziny pochodzenia, poczucie własnej wartości w relacjach interpersonalnych oraz odporność psychiczna a integracja osobowa i dojrzałość do małżeństwa u małżonków” napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab., prof. UKSW Marii Ryś (promotor pomocniczy: dr Małgorzata Starzomska)

Ks. mgr Tomasz Sztajerwald swoją rozprawę doktorską poświęcił poszukiwaniu uwarunkowań dojrzałej osobowości oraz dojrzałości do małżeństwa. Mianowicie, celem swoich badań uczynił określenie zależności między różnymi typami systemów rodziny pochodzenia a dojrzałą osobowością oraz dojrzałością do małżeństwa przy uwzględnieniu mediatorów w postaci poczucia własnej wartości w relacjach interpersonalnych oraz odporności psychicznej.

Poruszana problematyka jest bardzo istotna biorąc pod uwagę zachodzące współcześnie przemiany społeczne obejmujące również życie rodzinne i relacje małżeńskie. Istotne wydaje się ukazanie czynników, które sprzyjają formowaniu się zdrowia psychicznego, dojrzałej osobowości a także satysfakcjonującym relacjom małżeńskim. Odkrycie takich czynników jest ważne szczególnie dla pracy terapeutycznej z parami małżeńskimi. Jest też ważne dla głębszej refleksji nad sobą oraz nad relacjami międzyludzkimi, nad znaczeniem pielęgnowania miłości, szacunku dla drugiej osoby tak w rodzinie pochodzenia jak i własnej.

Literatura przedmiotu, jak podano w części teoretycznej zawiera stosunkowo dużo informacji dotyczących czynników warunkujących dojrzałość do małżeństwa oraz wysoką jakość związku małżeńskiego. Natomiast oryginalnością przedstawionych badań jest wprowadzenie w relacji między systemami rodziny pochodzenia a dojrzałością osobową i dojrzałością do małżeństwa jako mediatorów: poczucia własnej wartości w relacjach interpersonalnych i odporności psychicznej.

Rozprawa doktorska składa się z dwóch części, tj. części teoretycznej i empirycznej. Część pierwsza składa się z trzech rozdziałów. Doktorant wyjaśnia w nich podstawowe pojęcia użyte w pracy. W rozdziale pierwszym omówione zostało systemowe podejście do funkcjonowania rodziny a także cechy rodziny jako systemu. Przedstawiono typologię systemów rodzinnych autorstwa Davida Fielda, która stała się teoretyczną podstawą kwestionariusza (*Analiza Środowiska Rodzinnego w Rodzinie Pochodzenia*) zastosowanego w badaniach Doktoranta. Scharakteryzowano poszczególne typy rodzin, tj. rodzinę chaotyczną, władzy, nadopiekuńczą, uwikłaną oraz prawidłową. Zamieszczono także wyniki badań dotyczących konsekwencji wzrastania w każdym typie rodzin. W dalszej części tego rozdziału omówiono pojęcie poczucia własnej wartości, którego elementem jest poczucie własnej wartości w relacjach interpersonalnych – czyli właściwości człowieka poddanej badaniom w niniejszej rozprawie. Doktorant przyjmuje rozumienie poczucia własnej wartości zgodnie z propozycją Jerzego Brzezińskiego, który konstrukt ten utożsamia z uogólnioną samooceną. Omówione zostały właściwości osób z wysokim/zawyżonym, z niskim oraz prawidłowym/adekwatnym poczuciem własnej wartości zwłaszcza biorąc pod uwagę relacje interpersonalne. Na zakończenie rozważań dotyczących tego konstrukt wyjaśniono, w jaki sposób różnego typu systemy rodzinne mogą wpływać na kształtowanie się poczucia własnej wartości. Na zakończenie pierwszego rozdziału dokonano charakterystyki pojęcia odporności psychicznej a także wskazano czynniki mogące warunkować jej rozwój a zwłaszcza to, w jaki sposób może się ona kształtować w różnych systemach rodziny pochodzenia. Być może warto by było wyraźniej omówić koncepcje odporności psychicznej, które stały się podstawą teoretyczną narzędzia wykorzystanego w badaniu (*Skala Odporności Psychicznej*), czyli jak podano „model Garmezy’ego, Fergusona i Zimmermana, Rottera, Grzegorzewskiej” (s. 143).

Rozdział drugi części teoretycznej poświęcony jest dojrzałości osobowej oraz dojrzałości do małżeństwa. Po ogólnym wyjaśnieniu, czym jest dojrzałość osobowa w różnych teoriach psychologicznych, szczegółowo omówiono koncepcję dojrzałej osobowości wg Erica Eriksona. Koncepcja ta stanowi podstawę teoretyczną kwestionariusza zastosowanego w badaniach w niniejszej rozprawie doktorskiej (*Kwestionariusz Integracji Osobowej*). Ciekawie omówiono kształtowanie się dojrzałości osobowej w różnych systemach rodzinnych. W drugiej części tego rozdziału dokonano charakterystyki dojrzałości do małżeństwa oraz czynników, które tę dojrzałość warunkują. Doktorant omówił dojrzałość do małżeństwa biologiczną, psychiczną (umysłową, emocjonalną, społeczną) oraz socjalną. Wskazał też czynniki, które każdą z nich warunkują, przy czym szczególnie zwrócił uwagę na

środowisko rodziny pochodzenia. Być może wyraźniej należałoby też wskazać badania dotyczące zależności między poczuciem własnej wartości w relacjach interpersonalnych, odpornością psychiczną, dojrzałością osobową a dojrzałością do małżeństwa. Interesujące byłoby też obszerniejsze przedstawienie teorii dojrzałości do małżeństwa Marii Ryś, wg Której „dojrzałość do małżeństwa jest uwarunkowana dojrzałością osobową” (s. 140), zaś to, czy „małżeństwo będzie udane zależy od dojrzałości osobowej, umiejętności poznawania świata, poczucia realizmu, zainteresowania innymi ludźmi, empatii, aktywności” (s. 101). Teoria ta, jak pisze Doktorant (s. 140) stała się bezpośrednią teoretyczną podstawą *Skali Dojrzałości do Małżeństwa* – zastosowanej w niniejszych badaniach.

W rozdziale trzecim omówiono pojęcie jakości związku małżeńskiego i podano uwarunkowania tejże jakości.

Część teoretyczna została przygotowana ciekawie i starannie. Wykorzystano bogatą literaturę przedmiotu (522 pozycje bibliograficzne) tak polską jak i zagraniczną. Być może warto by było na zakończenie każdego rozdziału podać podsumowanie, najciekawsze i najważniejsze wnioski oraz własne refleksje.

Część druga pracy zatytułowana jest *Badania własne* i zawiera metodologię badań własnych, przedstawienie wyników badań własnych oraz ich dyskusję. W rozdziale metodologicznym przedstawiono cel i problem badawczy, model badawczy, pytania i hipotezy badawcze, zastosowane techniki badawcze oraz osoby badane. Cel badań Doktorant przedstawił w następujący sposób: „celem przeprowadzonych badań empirycznych była próba znalezienia odpowiedzi na pytania dotyczące tego, czy istnieją zależności między systemem rodziny pochodzenia, poczuciem własnej wartości w relacjach interpersonalnych oraz odpornością psychiczną a integracją osobową i dojrzałością do małżeństwa u osób będących w związku małżeńskim” (s. 131). Przy czym, jak podano, poczucie własnej wartości oraz odporność psychiczna to konstrukty, które przyjęto jako mediatory w relacji między systemem rodziny pochodzenia a integracją osobową i dojrzałością do małżeństwa. Problem badawczy został poprawnie uzasadniony. Model badawczy, w którym podano zależności między zmiennymi jest prawidłowo zbudowany, choć wg mnie istotne jest też wskazanie na istnienie bezpośredniej zależności między zmiennymi wyjaśnianymi, czyli integracją osobową i dojrzałością do małżeństwa. Tym bardziej, iż o istnieniu takiej zależności mówi teoria dojrzałości do małżeństwa Profesor Marii Ryś. (w pracy oszacowano takie zależności i okazały się one istotne, ale warto by było umieścić je w modelu, w pytaniach i hipotezach

badawczych). Sformułowano pięć hipotez głównych. Wskazywały one na istnienie zależności między prawidłowym i nieprawidłowymi systemami rodzinnymi współtworzonymi przez matki ojców a integracją osobową i dojrzałością do małżeństwa, poczuciem własnej wartości w relacjach interpersonalnych oraz odpornością psychiczną (trzy pierwsze hipotezy). Sugerowałabym, aby pierwszą hipotezę („Istnieje zależność między systemem rodziny pochodzenia współtworzonym przez matkę oraz przez ojca a integracją osobową i dojrzałością do małżeństwa”, s. 134) podzielić na dwie, tak aby każda z nich dotyczyła związku z jedną zmienną wyjaśnianą. Hipotezy 4 i 5 wskazują na istotność mediatorów w postaci poczucia własnej wartości w relacjach interpersonalnych, odporności psychicznej między systemami rodziny pochodzenia a integracją osobową (hipoteza 4) i dojrzałością do małżeństwa (hipoteza 5).

W badaniu wykorzystano 6 narzędzi badawczych, tj. kwestionariusz „*Analiza Środowiska Rodzinnego w Rodzinie Pochodzenia*” autorstwa Ryś, *Kwestionariusz Integracji Osobowej* (KINTO) Zagórskiej, Miguty, Jelińskiej, *Kwestionariusz Poczucia Własnej Wartości w Relacjach Interpersonalnych* (PWWRI) Ryś, *Skalę Dojrzałości do Małżeństwa* (SKALDOM II) Ryś, *Skalę Odporności Psychiczej* Ryś i ankietę demograficzną. Warto podkreślić, iż Doktorant jest współautorem modyfikacji jednej z technik, tj. Skali Dojrzałości do Małżeństwa. W charakterystyce technik podano szczegółowo ich opis, tj. ich strukturę, teoretyczne podstawy, sposób udzielania odpowiedzi, ilość itemów, skale je tworzące, ale nie podano (poza dokładnymi danymi do Skali Dojrzałości do Małżeństwa) informacji o ich właściwościach psychometrycznych. Tekst poświęcony poszczególnym technikom opatrzony jest informacją, w jakich publikacjach zawarte są dane dotyczące opisu danej techniki, i można przypuszczać, iż również informacje o danych psychometrycznych. Nie mniej jednak takie informacje powinny znaleźć się również w pracy. (Nadmieniam, iż z literatury przedmiotu znane mi są artykuły poświęcone tym technikom).

W badaniu analizowano dane grupy osób będących w związku małżeńskim (91 kobiet i 86 mężczyzn w wieku 23-66 lat). Ich średni staż małżeński wynosił 13,9 lat (1-45 lat). Można zauważyć, iż Doktorant mógłby podać w charakterystyce grupy badawczej więcej informacji, które zawierała ankietę demograficzną (jak podano na s. 145). Ciekawe byłoby też dokonanie analiz zmierzających do określenia związku między tymi zmiennymi demograficznymi a dojrzałością do małżeństwa.

Rozdział piąty zawiera analizę wyników badań własnych. Na początku przedstawiono podstawowe statystyki mierzonych zmiennych, następnie analizy korelacyjne i w kolejnych częściach - analizy ze zmiennymi mediacyjnymi. Te ostatnie zaawansowane analizy wykonano stosując metodę bootstrap. Wykorzystano model mediacji prostej, model z wieloma mediatorami równoległymi, oraz model z wieloma mediatorami w serii. Jak przedstawiono na początku rozdziału, rozkłady zmiennych nie mają charakteru normalnego, stąd w dalszej części poprawnie zastosowano współczynnik korelacji nieparametrycznej tau Kendalla. Choć moją uwagę zwrócił fakt, iż korelacje te zostały dokonane bez uwzględnienia płci. Wydaje mi się, że jest to ważna sprawa. Kobiety i mężczyźni mogą różnić się od siebie, szczególnie w kwestii spojrzenia na małżeństwo, specyfikę doświadczeń. Stąd też mogą być nieco inne zależności między zmiennymi wyjaśniającymi i wyjaśnianymi. Ewentualnie można by było sprawdzić, czy płeć różnicuje czy też nie wyniki w mierzonych zmiennych.

Uzyskane wyniki ukazują wiele ciekawych zależności między systemami rodziny pochodzenia a integracją osobową (przy czym więcej jest ich między systemami rodzinnymi współtworzonymi przez ojców niż przez matki) oraz dojrzałością do małżeństwa. Wyniki wskazują na istotne znaczenie systemu rodziny pochodzenia dla dojrzałego funkcjonowania człowieka. Choć wydaje się, iż nieco większe znaczenie dla ukształtowania zintegrowanej osobowości i dojrzałości do małżeństwa mają wewnętrzne właściwości osób, tj. poczucie własnej wartości w relacjach interpersonalnych i odporność psychiczna, które z kolei mają swoje uwarunkowania również w doświadczeniach specyficznych powstałych w środowisku rodziny pochodzenia. Ciekawe są wyniki analizy mediacyjnej, które wskazują na znaczenie poszczególnych składników poczucia własnej wartości w relacjach interpersonalnych i odporności psychicznej dla dojrzałości osobowej i dojrzałości do małżeństwa. Ważne jest wskazanie, że matki mogą inaczej wpływać na funkcjonowanie dzieci niż ojcowie. Mianowicie, system rodziny pochodzenia współtworzony przez matki bardziej wpływa na sferę emocjonalną, zaś współtworzony przez ojców – na zadaniowe rozwiązywanie problemów i sferę społeczną.

Zaprezentowana na zakończenie dyskusja wyników jest bardzo ciekawa, poprawnie ustosunkowano się w niej do sformułowanych na wstępie hipotez, uzyskane wyniki porównano z danymi z literatury przedmiotu a także zawarto wiele ciekawych własnych refleksji i wniosków. Być może warto by było zamieścić informacje o najistotniejszych osiągnięciach i ograniczeniach pracy a także implikacje praktyczne.

Podsumowując, uważam iż przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgr Tomasza Sztajerwalda jest wartościowa, starannie przygotowana i nowatorska. Rozwiązuje wiele ważnych kwestii dotyczących odpowiedzialnego przygotowania się do małżeństwa. Autor dobrze uzasadnił potrzebę podjętych badań i uzyskał wiele ważnych wyników mogących służyć w pracy psychoterapeutycznej. Warto podkreślić, iż jest On autorem modyfikacji jednej z technik zastosowanej w pracy. Zastosował wiele zaawansowanych metod analiz statystycznych. Uważam, iż ks. mgr Tomasz Sztajerwald charakteryzuje się dużą wnikliwością, rzetelnością i dojrzałością badawczą. Uzyskane dane sugeruję, aby zostały opublikowane (po zadbanie o to, aby pewne mankamenty zostały usunięte).

Oceniam, że rozprawa doktorska ks. mgr Tomasza Sztajerwalda spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim i przedkładam wniosek o dopuszczenie ks. mgr Tomasza Sztajerwalda do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab., prof. APS Ewa Zasepa